

ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА YOSHLARNI ERKIN FIKRLASHGA YO'NALTIRISH METODIKASI

Uteniyazova Bibinaz Keulimjayevna

Qoraqalpoq davlat universiteti o'quv uslubiy bo'limi metodisti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimida yoshlarni erkin fikrlashga yo'naltirish metodikasi yoshlarda erkin muloqotni yo'lga qo'yish, Yoshlarda mustaqil ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda yoshlar-yoshlarning tanqidiy fikrlashi va o'z faoliyatiga munosabatlarini o'zgartirish masalasi o'ta muhimdir. Chunki bu masala bevosita yoshlarimiz ruhiyatiga, ongiga, tafakkuriga ta'sir etish yo'li bilan amalga oshiriladi. dars jarayonida faol qatnashish va yoshlar shaxsini shakllantirishda individual ta'limning ahamiyati ilmiy jihatdan yoritib berilgan. Shuningdek, yoshlar shaxsini shakllantirishda individual ta'lim usullari aniq misollar bilan ifodalangan.

Kalit so'zlar: individual ta'lim, tarbiya, shaxs, individ, temperament, konsorsium, vaqt, tanqidiy fikrlash, usul, rivojlanish, xususiyat.

KIRISH. Bugungi kunda shaxs tushunchasi psixologiya fanida juda keng mazmunga ega hisoblanadi. Shaxs mehnat tufayli hayvonot olamidan ajralib chiqqan. Jamiyatda rivojlanuvchi til yordami bilan boshqa kishilar bilan (muloqot) muomalaga kirishuvchi odam shaxsga aylanadi. Jjtimoiy mohiyati shaxsning asosiy tavsifi hisoblanadi. Shaxsning eng muhim xususiyatlaridan biri bu uning individualligi, ya'ni yakkaholligidir. Shaxs avvalo, shaxs bo'lib yetishishida 3 xislat namoyon bo'lishi kerak. Fikrlaydigan, tafakkur qiladigan ongi, so'zlasha oladigan nutqi va ijtimoiylashuvi hisoblanadi.

Individuallik deganda, insonning shaxsiy psixologik xususiyatlarining takrorsiz birikmasi tushuniladi. Individuallik tarkibiga inson dunyoqarashi, qobiliyati, ichki kechinmalari, irodasi va shu kabilar kiradi. Inson tug'ilganida individ bo'lib tug'iladi. So'ngra undagi xislatlar, xususiyatlarga qarab shaxs sifatida namoyon bo'la boshlaydi. Asosan individ shaxs sifatida 3 yoshida tanila boshlaydi. Shaxsni komil inson sifatida tarbiyalash juda murakkab jarayon hisoblanadi. Individual ta'lim o'qituvchining yoshlarga pedagogik ta'sirini amalga oshiruvchi o'quv mashg'ulotlari shakllaridan biri. Pedagogning yoshlar bilan sinfdan tashqari olib boradigan ishlari individual ishlar sirasiga kiradi. Bu jarayon pedagogga o'zlashtirishi sust bo'lgan yoshlarni shaxsini shakllantirishga juda qo'l keladi. Individual ta'lim O'zbekiston tarixida keng qo'llanilib kelingan.

Ta'lim dargohlarida, bog'cha, maktab, litsey va Oliy o'quv yurtlarida aynan individual ta'lim orqali yoshlar shaxsini shakllantirish yo'lga qo'yilgan. Negaki, aynan

shu yoshdagi yoshlar va yoshlarda shaxs tushunchasi to'liq shakllanmagan bo'ladi va bu ularni kelajakda komil inson bo'lib yetishishiga yordam beradi. Uni shakllantirish esa pedagogga yuklatiladi. Buning uchun har bir yoshlar bilan alohida shug'ullanib, uning xarakteri, temperamenti va muomala layoqatini tekshirish lozim bo'ladi.

Individuallashtirish - bizning tushunishimizcha - bu yoshlarda mavjud yoki o'zining individual tajribasida egallagan yagona, alohida va o'ziga xosligini ta'minlab turish va rivojlantirish bo'yicha kattalarning hamda yoshlarning o'zining faoliyatlaridir.

Individuallashtirish, birinchidan, birlamchi asosiy ehtiyojlarini individual yo'naltirilgan yordam ko'rsatishni ko'zda tutadi. Busiz tabiiy "o'zligini" his etish mumkin emas. Ikkinchidan, aynan mana shu individ uchun xos bo'lgan tarbiya bergan (meros bo'lib o'tgan) jismoniy, intellektual, emotsional qobiliyatlar imkoniyatlarni maksimal, erkin amalga oshirish uchun sharoitlar yaratishni ko'zda tutadi. Va nihoyat, individuallashtirishning uchinchi belgisi, asosiy xislati - avtonom ma'naviy o'zini qurishda, o'zini ijodiy gavdalantirishda, "moslashuvchan bo'lmagan faollik", hayotiy o'z yo'lini tanlashdagi qobiliyatini rivojlantirishda insonga yordam ko'rsatishdir.

Shaxsni individuallashtirish uning "o'zligini" rivojlantirish, keng ma'noda insonparvarlik tarbiyaviy tizimini tashkil etadi. Tarbiyada bunday yondashishning maqsadi, yoshlarga, ularning "sub'ektiv mavjudliklarini" tashkil etishda yordam ko'rsatish hisoblanadi. Buning uchun ushbu tarbiyaviy tizimda, insonga o'zini anglash va o'zini amalga oshirishda yordam beruvchi maxsus vositalar ishlab chiqiladi. Endi faqat pedagog emas, balki yoshlarning o'zlari ham tarbiyaviy tizimining sub'ekti hisoblanadi (yoshlar asosan, tarbiya ob'ekti hisoblangan ta'sir ko'rsatish tarbiyaviy tizimidan uning asosiy farqi ham mana shundan iborat). Ushbu paradigmadagi pedagoglar ham, yoshlar ham maktab oldida turgan maqsadlarini birgalikda aniqlashtiradilar, ularni amaliy vazifalar darajasiga ko'taradilar va hamkorlikdagi faoliyatda amalga oshiradilar. Maktab insonparvarlik tarbiyaviy tizimi samaraliligining muhim sharti yoshlar va kattalarni umumiy jamoaga birlashtirish hisoblanadi. Yoshlar va kattalarning o'zaro munosabatlari mavhum munosabatlarni yuzaga keltiradi, ular birinchi navbatda tizimning tarbiyaviy imkoniyatlarini belgilaydi.

Shu o'rinda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning quyidagi gaplari yodimizga tushadi: "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak".[1] O'sib kelayotgan o'quvchi-yoshlarimizda ham davlatimiz rahbari aytganlaridek, tanqidiy tahlilni yoshligidan o'rgatib boradigan bo'lsak, biz o'ylaymizki, ushbu o'quvchi-yoshlar kelajakda yurtimizning yetuk kadrlari bo'lib yetishadi.

Tanqidiy fikrlashning ijodiy manbalari qadim zamonlarga borib taqaladi. Yaqin va O'rta Sharqda yashab ijod etgan o'rta asr mutafakkirlari tabiiy-ilmiy asarlarida

ilmning turli tomonlari, uning prinsiplari, tuzilishi, mezonlari, ilmning inson aqliy rivoji va ta'limi bilan bog'liqligiga jiddiy qiziqish borligini kuzatamiz. Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, ularning safdoshlari va izdoshlari gnoseologik qarashlarining xarakterli xususiyati shundan iboratki, inson ongida predmet timsoli (obrazi)ni mavhumlashtirish jarayoni ular e'tiborini doimo jalb etgan, buning natijasida mazkur predmet mohiyati va o'ziga xosligi tushunchasi ishlab chiqilgan va shakllangan.

O'quvchi-yoshlar tanqidiy fikrlashini o'rganishda zamonaviy didaktika o'qish jarayonida o'quvchilar psixik tanqidiy fikrlashi bilan shug'ullanuvchi ta'lim psixologiyasi yutuqlaridan foydalanadi.

Yoshlarni individual xususiyatlari haqida aniq ma'lumotga ega bo'ladi. Yoshlarning individual xususiyati uning xulqiga, o'zlashtirishiga munosabatlariga jamoadagi o'rniga ta'sir etadi. Shu boisdan ham jamoadagi individlar tarbiyalanaётiganda alohida yoshlarni unutish yaramaydi. Chunki o'qituvchi ko'pgina tashkiliy ishlarni uyushtirishda kimga suyanish, kimga qanday vazifa yuklash, kimga mustaqillik berish va kimga muntazam ёrdam berish kerakligini faqat ularning individual xususiyatlarini yaxshi bilish tufayligina bexato aniqlaydi. Demak, individual munosabat yoshlarga tarbiyaviy ta'sir etishning eng samarali yo'lini topish imkoniyatini beradi.

Dars yoki darsdan tashqari mashg'ulot davomida ba'zi yoshlar o'zlarida bo'layotgan ichki kechinmalarini yaqqol namoyon eta olishmaydi. Ko'p hollarda pedagoglar bunga e'tibor qaratmaydilar. Odatda o'qituvchilar dars davomida o'zlashtirishi yaxshi bo'lgan yoshlar bilan shug'ullanishni afzal ko'rishadi. O'zlashtirishi sust bo'lgan yoshlar esa o'z fikrlarini namoyon qilolmay dars jarayonlarida ishtirok eta olishmaydi. Natijada, yoshdan yoshga o'tish davrida juda ko'plab inqirozlarga duch kelishadi. Bular, o'rtoq ortira olmaslik, dars mashg'ulotlarini omma oldida so'zlay olmaslik, fikrini to'liq namoyon eta olmaslik va shu kabilar.

Individual ta'lim orqali yoshlar shaxsini shakllantirishda avvalo, darsdan tashqari uning saviyasi doirasida bo'lgan savollarni berish, tengdoshlari orasida uni maqtash ya'ni, uni rag'batlantirish, unga ko'proq fikrlaydigan va so'zlaydigan matnlarni uyga vazifa sifatida berish lozim bo'ladi. Individual ta'lim bilan ko'proq melanxolik temperamentli yoshlar bilan shug'ullanish kerak. Yoshlar shaxsini shakllanayotganini uni kuzatish metodi orqali aniqlashimiz mumkin. Do'stlari bilan qanday, darsga qay darajada qatnashayotganiga qarab bilib olamiz.

Xulosa o'rnida shu alohida ta'kidlash joizki, axborotlarni chorlash, o'ylab ko'rish va fikrlash metodikalaridan foydalanish quyidagi muhim vazifalarni yechish imkoniyatini beradi. Shunday qilib, yoshlar shaxsini shakllantirish jarayonida muomalaning rolini qarab chiqar ekanmiz, u bilish va normativ jarayondan iborat

bo'lib, yoshlarni ijtimoiy madaniyatga jalb etishga va ularda shaxsning ijtimoiy yo'nalish shakllanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishini, ijtimoiy qaror topish vositasi va usuli, bilish jarayoni bo'lgan muomala yoshlar ijodiy individualligini rivojlantirishga ta'sir qilishini ko'ramiz. O'rganilayotgan o'quv mavzularining mazmuni, yoshlarning individual xususiyatlari, real bilish imkoniyatlarini hisobga olib muammolar, muammoli savollarni o'rta tashlash, qo'yilgan muammo, savol, topshiriqlar mohiyatidan kelib chiqib, ta'limni tashkil etish va boshqarish yoshlarda mustaqillik va faollikni tarbiyalaydi. Individual topshiriqlarning turlari juda ko'p bo'lib, o'simliklar o'stirish, gullar, sabzovotlar yetishtirish ham ana shunday topshiriqlar jumlasiga kiradi. Individual topshiriqlarda har bir yoshlarning imkoniyat va qiziqishlari hisobga olinsa, ular yoshlarning qobiliyatlari, iste'dodlarini o'stirishga yordam beradi.

REFERENCES:

1. Tulaboyevna, T. G., & Mukhiddin ogli, M. H. (2023, January). SYMBOLS IN CURRENT MODERN LINGUISTICS. In Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies (Vol. 2, No. 1, pp. 15-20).
2. Tulaboyevna, T. G., & Mukhiddin ogli, M. H. (2023, January). LEXICOLOGICAL ANALYSIS OF TERMS IN THE FIELD OF CONSTRUCTION IN ENGLISH. In Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (Vol. 2, No. 1, pp. 166-172).
3. Zairjanovna, S. D., Tulaboyevna, T. G., Mirsharapovna, S. Z., & Allovidinovna, I. D. (2022). FEATURES OF TRANSLATION OF MOVIE TITLE FROM ENGLISH TO UZBEK. *Journal of new century innovations*, 18(3), 179-185.
4. Sayitova Iroda Shuhrat kizi, Tulaboyeva Gulorom Tulaboyevna, Saydaliyeva Dilfuza Zairjanovna, & Yuldasheva Mamura Bahtiyarovna. (2022). ENGLISH AND UZBEK TRADITIONS, COMPARATIVE ANALYSIS. *Academica Globe: Inderscience Research*, 3(12), 39-44. Retrieved from <https://agir.academiascience.org/index.php/agir/article/view/995>
5. Mirsharapovna, S. Z., Allovidinovna, I. D., Zairjanovna, S. D., & Tulaboyevna, T. G. (2022). INTERNET MEME AS A MEANS OF COMMUNICATION. *Journal of new century innovations*, 18(3), 193-199.
6. Allovidinovna, I. D., Zairjanovna, S. D., Tulaboyevna, T. G., & Mirsharapovna, S. Z. (2022). COMPARISON OF WORD-FORMATION SYSTEMS IN ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES. *Journal of new century innovations*, 18(3), 200-208.
6. Orakbaevna, K. D. (2023). GLABALLASHUV DAVRIDA TA'LIM VA TARBIYANING UZVIYLIGI. *Научный Фокус*, 1(1), 1466-1471.
7. Kaipbergenova, D. (2023). BUGUNGI KUNDAGI MAMLAKATIMIZDA TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA ULARNING NATIJALARI. *World scientific research journal*, 15(2), 3-7.

8. Каипбергенова, Д., & Жуманиёзова, Н. С. (2023). БУГУНГИ КУН ТАЛАБА ЁШЛАРИДА АХЛОҚИЙ ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(5), 652-668.
9. Orakbayevna, K. D., Normuminovich, M., & Muxiddinova, M. Z. (2021). English language teaching methodology for non-native speakers. *Linguistics and Culture Review*, 5(S3), 1721-1725.
10. Orakbayevna, K. D. (2022, February). SYNTACTIC AND SEMANTIC FEATURES OF COMPARISON IN ENGLISH, UZBEK AND RUSSIAN LANGUAGES. In *Conference Zone* (pp. 145-147).
11. KHUSENALIYEVNA, K. D., CHORIYEVNA, A. Z., & ORAKBAYEVNA, K. D. (2021). Lexico-semantic features of technical teams of English and Uzbek languages. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(2), 4083-4088.